

Emocionalna inteligencija i prosocijalno ponašanje u dječjoj i adolescentskoj dobi

Dubravac, Josipa

Undergraduate thesis / Završni rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:696124>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-13**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J.J.Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Odsjek za psihologiju

Josipa Dubravac

**Emocionalna inteligencija i prosocijalno ponašanje u dječjoj i
adolescentnoj dobi**

Završni rad

Mentor: doc. dr. sc. Daniela Šincek

Sumentor: dr. sc. Ana Babić Čikeš, poslijedoktorandica

Osijek, 2017.

Sveučilište J.J.Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Odsjek za psihologiju

Preddiplomski studij psihologije

Josipa Dubravac

**Emocionalna inteligencija i prosocijalno ponašanje u dječjoj i
adolescentnoj dobi**

Završni rad

Društvene znanosti, polje psihologija, grana razvojna psihologija

Mentor: doc. dr. sc. Daniela Šincek

Sumentor: dr. sc. Ana Babić Čikeš, poslijedoktorandica

Osijek, 2017.

SADRŽAJ

1. Uvod.....	1
2. Prosocijalno ponašanje.....	2
2.1. pristupi kojima se objašnjava prosocijalno ponašanje.....	2
2.1.1. Sociobiološki pristup.....	3
2.1.2. Individualistički pristup.....	3
2.1.3. Interpersonalni pristup.....	4
2.1.4. Socijalni pristup.....	5
2.2. Mjerenje prosocijalnog ponašanja.....	6
2.3. Razvoj prosocijalnog ponašanja te čimbenici koji su s njim povezani.....	7
3. Emocionalna inteligencija.....	8
3.1. Model četiri grane.....	9
3.2. Spolne razlike.....	11
4. Uloga emocionalne inteligencije u prosocijalnom ponašanju.....	13
5. Implikacije istraživanja emocionalne inteligencije i prosocijalnog ponašanja na programe poticanja razvoja prosocijalnog ponašanja.....	15
6. Zaključak.....	17
7. Literatura.....	18

Emocionalna inteligencija i prosocijalno ponašanje u dječjoj i adolescentskoj dobi

Sažetak: Ovaj rad predstavlja pregled literature čiji je cilj objasniti ulogu emocionalne inteligencije u prosocijalnom ponašanju. Navedeni konstrukti opisuju se u kontekstu djetinjstva i adolescentske dobi. Prikazat će se dosadašnja saznanja o prosocijalnom ponašanju, te čimbenici koji su povezani s javljanjem istog, s naglaskom na emocionalnu inteligenciju. Također, opisuju se razvoj prosocijalnog ponašanja, te raspraviti potencijalne spolne razlike u pojavi prosocijalnog ponašanja. Dat će se pregled metoda kojima se može ispitati prosocijalno ponašanje. Emocionalna inteligencija bit će sagledana u kontekstu modela Petera Saloveya i Johna D. Mayera, budući se on pokazao najobuhvatnijim i jednim od najčešće korištenih modela posljednjih godina. Kao i kod prosocijalnog ponašanja, prikazat će se razvoj i korelati razvoja emocionalne inteligencije, pojasniti metodološka pitanja u istraživanjima emocionalne inteligencije te objasniti spolne razlike. Rezultati istraživanja pokazuju kako je veća pojavnost prosocijalnog ponašanja kod emocionalno inteligentnijih osoba. Spolne razlike se javljaju ovisno o vrsti prosocijalnog ponašanja. Osobe ženskog spola se prosocijalnije ponašaju u okruženju bližnjih dok su osobe muškog spola u većoj mjeri prosocijalne prema neznancima te u rizičnijim situacijama. Navedene spoznaje mogu se primijeniti u području obrazovanja djece i adolescenata s ciljem povećanja zastupljenosti prilagođenog i socijalno poželjnog ponašanja, kao što je prosocijalno ponašanje.

Ključne riječi: emocionalna inteligencija, prosocijalno ponašanje, djetinjstvo, adolescence

1. Uvod

Primjeri iz svakodnevnog života pokazuju kako su ljudi često spremni pomagati. Suradnja s drugima i pomaganje među važnijim su ciljevima socijalizacije, stoga okolina odobrava i potkrjepljuje takvu vrstu ponašanja kod djece (Aronson, Wilson i Akert, 2005). Oblik socijalnog ponašanja usmjeren na dobrobit drugih naziva se prosocijalno ponašanje (Hewstone i Stroebe, 2001). Ono može biti usmjereno prema bližnjima ili nepoznatim osobama (Raboteg-Šarić, 1995). Postavljaju se pitanja kada i zašto ljudi pomažu jedni drugima jer znanja o determinantama prosocijalnog ponašanja mogu pridonijeti generalnom boljitku društva. Odluka o pružanju ili uskraćivanju pomoći ovisi o uzajamnom djelovanju situacijskih i osobnih varijabli (Eisenberg i Mussen, 1989). Primjerice, situacijska varijabla može biti ponašanje modela iz okoline, a osobna nasljedne karakteristike ili doživljaj situacije. Kako je svaki čovjek idiosinkratičan, postoje individualne razlike u percepciji socijalnih situacija (Aronson i sur., 2005). Također, ljudi se razlikuju u načinu reagiranja na događaj, kao i u emocionalnim stanjima koje je izazvala određena situacija (Brajša-Žganec i Slunjski, 2007). Jedan od preduvjeta prosocijalnog ponašanja je prepoznavanje emocionalnog stanja osobe u potrebi. Osobe koje bolje prepoznaju i opisuju emocionalne izraze lica prije će pomoći drugoj osobi (Ensor i Hughes, 2005; Lennon i Eisenberg, 1987; prema Trommsdorff i Friedlmeier, 1999). Sposobnost prepoznavanja emocija jedna je od sposobnosti emocionalne inteligencije (Mayer, Salovey i Caruso, 2004), stoga se očekuje da će se emocionalno inteligentniji ljudi češće ponašati prosocijalno. Istraživanja pokazuju da emocionalne sposobnosti, kao što su prepoznavanje emocija i regulacija svojih i tuđih emocija, olakšavaju interakciju s drugim ljudima i omogućuju prilagođeno ponašanje u socijalnom kontekstu (Lopes, Salovey i Straus, 2002). U nastavku rada opisać će se relevantne teorije kojima se opisuje prosocijalno ponašanje i jedan od najpoznatijih modela mentalnih sposobnosti za objašnjavanje emocionalne inteligencije. Također, prikazat će se pregled dosadašnjih istraživanja o povezanosti emocionalne inteligencije i prosocijalnog ponašanja.

2. Prosocijalno ponašanje

Prosocijalno ponašanje je zajednički naziv za širok spektar socijalnih ponašanja koja odlikuju dobrovoljna djela motivirana pomaganjem drugoj osobi ili grupi (Aronson i sur., 2005). Ovakva vrsta ponašanja uključuje blagonaklonost i susretljivost, a pomaganje može biti materijalne vrste ili pak u obliku moralne podrške (Kljaić, 2005a). Motivacija koja stoji iza ovakvog ponašanja može biti različita, sebična, ili suprotno, briga za druge i intrinzična motivacija za čistim pomaganjem (Eisenberg i Mussen, 1989). Jedan od konstrukata koji se usko veže uz prosocijalno ponašanje je altruizam, ali ta dva pojma se odnose na različite konstrukte. Naime, altruizam se veže uz dobra djela i odnosi se na situacije kada su interesi drugih ljudi stavljeni iznad osobnih. Nadalje, neko ponašanje se može opisati kao altruistično kada osoba ne očekuje recipročnu korist, odnosno kada je takvo ponašanje intrinzično motivirano. Stoga se smatra kako je altruistično ponašanje posebna vrsta prosocijalnog ponašanja sa specifičnom motivacijskom osnovom (Kljaić, 2005b). Dakle, prilikom procjene je li neko djelo prosocijalno ili altruistično, treba prvenstveno procijeniti kakvi motivi leže u podlozi takvog ponašanja. Ta procjena nije jednostava niti laka, budući se trebaju procijeniti norme i vrijednosti pojedinca koje su internalizirane, a koje ne moraju doći lako do izražaja, kao i stupanj u kojem su one implementirane u ponašanje pojedinca, što također ne mora biti lako opažljivo (Brajša-Žganec i Slunjski, 2007).

2.1. Pristupi kojima se objašnjava prosocijalno ponašanje

Kako bi se bolje razumjelo prosocijalno ponašanje, važno je dati pregled teorija povezanih s ovim konstruktom. Naime, postoje različite perspektive i teorije koje objašnjavaju prosocijalno ponašanje. Važno je napomenuti kako se one međusobno ne isključuju nego prožimaju. Ovisno o kontekstu i vrsti prosocijalnog ponašanja, pojedina teorija nudi bolje i potpunije objašnjenje od ostalih. Prilikom proučavanja razloga zašto ljudi pomažu jedni drugima, odnosno postupaju s ciljem činjenja dobrobiti za drugu osobu, oblikovala su se četiri pristupa: 1) sociobiološki; 2) individualistički; 3) interpersonalni i 4) kontekst socijalnih sustava (Hewstone i Stroebe, 2001). No, da bi se uopće moglo govoriti o prosocijalnom ponašanju, prema Brhoffu (1990; prema Hewstone i Stroebe, 2001) trebaju se zadovoljiti dva uvjeta, a to su namjera da se pomogne drugoj osobi, te mogućnost slobodnog izbora. U nastavku će se ukratko objasniti postulati svakog od navedenih pristupa, no generalno tijekom rada, naglasak će se staviti na interpersonalni pristup.

2.1.1. Sociobiološki pristup

Ovaj pristup prosocijalno ponašanje objašnjava pomoću jednog od evolucijskih mehanizama, mehanizma povećanja vjerojatnosti preživljavanja. U kontekstu tog pristupa smatra se da pomaganjem srođnicima povećavamo vjerojatnost prenošenja vlastitog genetskog materijala budući dijelimo jedan dio gena s onima kojima pomažemo. Također, pomažući drugima putem recipročnog altruizma, povećavamo vjerojatnost da i drugi nama pomognu kada se za to ukaže prilika (Hewstone i Stroebe, 2001). Važno je napomenuti kako će do pomaganja doći ukoliko je korist pomaganja veća od cijene pomaganja. Odnosno, ako je cijena za pomagača niska, a korist za primatelja pomoći visoka. Također se smatra da u društvu postoji tzv. „norma o uzvraćanju pomoći“. Točnije, ljudi bi trebali uzvratiti pomoć osobama koje su pomogle njima. Norma o uzvraćanju pomoći je važan dio ljudske prirode te se smatra univerzalnom. Odnosno, ljudi bi se trebali ponašati u skladu s njom neovisno o situacijskim činiteljima (Gouldner, 1960; prema Aronson i sur., 2005).

2.1.2. Individualistički pristup

U sklopu ove perspektive promatrao se odnos raspoloženja i prosocijalnog ponašanja. Uočeno je kako je pojavnost prosocijalnog ponašanja veća kad je osoba dobro raspoložena (Aronson i sur., 2005). Irelevantnim se pokazalo ono čime je dobro raspoloženje uvjetovano. Odnosno, nije igralo ulogu jesu li ljudi sretni zbog lijepog vremena ili nekog većeg događaja kao što je rođenje djeteta. Također, ljudi su jednako pomagali neovisno jesu li prethodno doživjeli sretan događaj ili su o njemu samo razmišljali. Pomaganjem drugima, ljudi održavaju vlastito dobro raspoloženje znajući da čine dobro. Općenito, razmišljanje o lijepim stvarima olakšava prisjećanje zašto je dobro pomagati drugima (Niesta Kayser, Greitemeyer, Fischer i Frey, 2010). Suprotno ovome, u istraživanjima se pokazalo kako loše raspoloženje u stanju visoke usmjerenosti na sebe može inhibirati prosocijalno ponašanje (Aronsoni sur., 2005). U okviru individualističkog pristupa nalazi se još jedna zanimljiva teorija. Naime, pokazalo se kako ljudi koji se stave u perspektivu druge osobe koja je žalosna, pokazuju veću tendenciju pomagačkog ponašanja (Eisenberg, 2000). Ovaj nalaz se tumači na sljedeći način. Sudbina drugih ljudi koja je nepravedna ili teška u ljudima pobuđuje proces socijalne usporedbe. Posljedično ljudi dobivaju uvid u njihovo osobno blagostanje. Takav uvid dovodi do osvještavanja razlike između vlastitih dobrih i lošijih životnih uvjeta drugih ljudi. Ta razlika motivira ljude na pomaganje. U skladu s ovime, izdvaja se i konstrukt interpersonalne krivnje, za koji se pokazalo kako podiže

razinu pomaganja (Hewstone i Stroebe, 2001). Interpersonalna krivnja odnosi se na negativne osjećaje prema samom sebi uzorokovane spoznajom o odgovornosti za štetu počinjenu drugim ljudima. Čestina pomaganja se povećava kada osoba povrijedi drugoga, a smanjuje kada osoba biva povrijeđena (Miller i Carlson, 1990; prema Hewstone i Stroebe, 2001).

2.1.3. Interpersonalni pristup

Interpersonalni pristup objašnjava prosocijalno ponašanje u kontekstu socijalnih interakcija. Unutar ove perspektive promatra se uloga bliskosti s osobom kojoj se pomaže u čestini prosocijalnog ponašanja (Hewstone i Stroebe, 2001). Razlikuju se dvije vrste odnosa, odnosi zajednice i odnosi razmjene. Za odnose zajednice karakteristične su interakcije između prijatelja, obitelji i romantičnih partnera. Unutar takvih odnosa prosocijalno ponašanje intrinzično je motivirano jer je razina bliskosti visoka. Točnije, prosocijalno ponašanje je motivirano čistom željom za pomaganjem bez očekivanja bilo kakvog oblika nagrade zbog važnosti dobrobiti bližnjih (Eisenberg i Mussen, 1989). Odnosi razmjene su površne interakcije između nepoznatih ljudi. Karakterističan primjer za odnos razmjene može biti kupac – trgovac. Dakle, odnos postoji dok se ne izvrši određeni cilj. Budući je u odnosima razmjene stupanj bliskosti nizak, ljudi nastoje uravnotežiti dobitke i troškove pružanja pomoći. Kada se opisuje interpersonalni pristup objašnjenju prosocijalnog ponašanja, empatija se izdvaja kao jedan od važnijih konstrukata. Kljaić (2005c, str. 107) empatiju definira kao "uživljavanje u emocionalna stanja druge osobe i razumijevanje njezina položaja oslanjajući se na percepciju situacije u kojoj se osoba nalazi". Empatija se sastoji od kognitivne i emocionalne komponente (Brackett, Mayer i Warner, 2004). Kognitivna komponenta odnosi se na razumijevanje stanja druge osobe i spoznaju kako nešto što se događa drugoj osobi može na nju djelovati, odnosno stavljanje u njezinu perspektivu. Emocionalna komponenta veže se uz emocionalni odgovor koji je isti ili sličan emocionalnim doživljajima druge osobe (Raboteg-Šarić, 1995). Pretpostavlja se kako uočavanje prikraćenosti drugih kod promatrača pobuđuje empatiju koja potiče prosocijalno ponašanje (Eisenberg i Mussen, 1989). Smatra se da je upravo empatija poveznica između prosocijalnog ponašanja i emocionalne inteligencije (Eisenberg, 2000). Naime, nađeno je da osobe više razine emocionalne inteligencije pokazuju i veću zastupljenost empatije. Primjerice, emocionalno inteligentnije dijete će lakše prepoznati tugu, što će prije aktivirati empatiju jer će dijete osjećati nelagodu zbog tuđe nesreće. Takav osjećaj nelagode nadalje motivira prosocijalno ponašanje jer potiče osobu na djelovanje kako bi se osjećaj nelagode smanjio (Eisenberg, 2000).

2.1.4. Socijalni pristup

Socijalni pristup naglašava važnost normi vezanih uz pravičnost u javljanju prosocijalnog ponašanja. Naime, vjerojatnost pomaganja se povećava ukoliko situaciju drugih ljudi procijenimo nepravičnom, a vlastitu pravičnom (Hoffmann, 1990; prema Hewstone i Stroebe, 2001). Prema normi pravičnosti ljudi percipiraju svijet kao pravedno mjesto gdje pojedinci dobiju ono što zaslužuju. Pojavnost prosocijalnog ponašanja se povećava kada se procijeni da osoba doživljava nepravdu za koju nije sama odgovorna. Pomaganjem bi situacija opet postala pravedna, osjećaj neugode bi se smanjio, a kognitivna disonanca uklonila (Aronson i sur., 2005). Nadalje, vjerojatnost pomaganja se povećava ukoliko je druga osoba iste rasne pripadnosti kao pomagač. Kao razlog se navodi lakše poistovjećivanje i identifikacija s osobom koja je pripadnik iste grupe (Kohler, 1977; prema Hewstone i Stroebe, 2001). Nadalje, religija može potaknuti prosocijalno ponašanje budući naglašava "mi" osjećaj. Naglasak se opet stavlja na poistovjećivanje s grupom kojoj osoba pripada (Myers, 2012). Slično, osjećaj pomaganja drugima može se njegovati i u samoj obitelji, socijalnoj jedinici u kojoj se ponašanja često usvajaju putem učenja po modelu (Aronson i sur., 2005). Bar Tal, Nadler i Blechman (1980; prema Hewstone i Stroebe, 2001) navode da je podrška roditelja pozitivno povezana s prosocijalnim ponašanjem djece. Generalno, zbog odgovornosti prema ljudima koji nas okružuju i osjećaja pripadnosti socijalnoj mreži javlja se osjećaj dužnosti prema drugima koji nas motivira na prosocijalno ponašanje. Jedan od razloga je i taj što životni ishodi ljudi oko nas mogu ovisiti o našoj pomoći. Točnije, pojedinac vjeruje kako bi trebao pomoći onima kojima je ta pomoć potrebna. Važno je naglasiti da su posljedice prosocijalnog ponašanja najčešće pozitivne. Okolina s odobravanjem vrednuje takvo ponašanje, te je i to jedan od čimbenika koji utječu na pojavnost prosocijalnog ponašanja u kontekstu socijalne mreže (Eisenberg i Mussen, 1989).

2.2. Mjerenje prosocijalnog ponašanja

Kako bi se mjerilo djetetovo prosocijalno ponašanje, istraživači se najčešće koriste procjenama osoba koje dobro poznaju dijete, samoprocjenama djeteta te opažanjem u prirodnim uvjetima (Coie i Dodge, 1983). Svaka od metoda ima svoje prednosti i nedostatke, a prikladnost pojedine metode ovisi i o samom kontekstu u kojem se dijete promatra. Generalno, opažanje u prirodnim uvjetima se najmanje koristi, budući je neekonomična, skupa, te situacijski ograničena metoda (Keresteš, 2006). Vezano uz samoprocjene, Little i sur. (2003; prema Keresteš, 2006) opisuju pozitivne strane ove metode, te ističu važnost njezinog korištenja. Navode kako se jedino samoprocjenama može dobiti pogled u unutarnji svijet osobe. One pružaju uvid u motive i ciljeve ponašanja koji su za prosocijalno ponašanje od velike važnosti. Prema tome, ova se metoda danas sve češće koristi unatoč pojedinim nedostacima, kao što su davanje socijalno poželjnih odgovora, teškoće samoopažanja i mogućnost korištenja ove metode tek od uzrasta školske djece. Procjene osoba koje dobro poznaju dijete najčešće se vrše od strane roditelja, učitelja, odnosno odgojitelja te vršnjaka. Svaka od procjena ima svoje prednosti, te korištenje pojedine metode ovisi o cilju prikupljanja podataka. Ukoliko se želi dobiti velik broj podataka o djetetu koristit će se procjene roditelja jer se pretpostavlja da najbolje poznaju dijete. Ako se žele prikupiti podaci velikog broja djece te dobiti usporedba ponašanja tipičnih za određenu dob, koristit će se procjene učitelja. Crick i Grotper (1995; prema Eisenberg, 2000) ističu kako su vrijedan izvor informacija i vršnjačke procjene budući je ponašanje djeteta najprirodnije u društvu vršnjaka. Keresteš (2006) navodi kako prosocijalno ponašanje najviše dolazi do izražaja kada je dijete okruženo svojim uzrastom jer dijete češće iskazuje prosocijalno ponašanje prema vršnjacima nego primjerice nastavnicima ili roditeljima. Vršnjaci imaju češće priliku opažati takvu vrstu socijalnog ponašanja te samim time pružaju bolji uvid u zastupljenost prosocijalnog ponašanja kod pojedinog djeteta (Eisenberg, 2000). Vršnjačke procjene najčešće se prikupljaju pomoću sociometrijske tehnike imenovanja unutar grupe. Samo prikupljenje podataka je vremenski ekonomično, ali obrada može biti zahtjevna. Prilikom usporedbe procjena različitih procjenjivača prosocijalnog ponašanja djece, Keresteš (2006) zaključuje da su samoprocjene pokazale najmanji stupanj povezanosti s ostalim mjerama, što znači da su se samoprocjene u najmanjem stupnju poklapale s ostalim procjenama. Odnosno, veći je stupanj slaganja između procjena roditelja, učitelja te vršnjaka. Razlog tome može biti taj što druge osobe ponekad nemaju cjelovit uvid u djetetova ponašanja, pa je procjene drugih osoba korisno kombinirati sa samoprocjenama (Eisenberg, 2000). Dakle, svaka od mjera ima visok stupanj specifičnosti, prema tome neopravdano je jednu mjeru koristiti kao zamjenu za drugu. Ukoliko je to moguće, treba kombinirati više različitih mjera budući svaka pruža informacije koje nisu dostupne drugim izvorima podataka (Eisenberg i Mussen, 1989).

2.3. Razvoj prosocijalnog ponašanja te čimbenici koji su s njim povezani

U ovom dijelu prvo će se opisati razvoj prosocijalnog ponašanja te nakon toga navesti varijable koje mogu biti povezane s prosocijalnim ponašanjem. Prosocijalno ponašanje počinje se iskazivati vrlo rano u djetetovu životu. Eisenberg i Mussen (1989) navode kako je to već u dojenačkoj dobi. Pronađeno je kako je razvoj prosocijalnog ponašanja povezan s kognitivnim, emocionalnim i moralnim razvojem (Raboteg-Šarić, 1995). Naime, kako se čovjek razvija, u kognitivnom i emocionalnom smislu, tako se učestalost i složenost prosocijalnog ponašanja povećavaju. Konkretno, zastupljenost prosocijalnog ponašanja manja je u mlađe djece, dok su starija djeca prosocijalnija, a oblik njihovog prosocijalnog ponašanja složeniji (Eisenberg i Mussen, 1989). Motivi koji leže u podlozi prosocijalnog ponašanja također se mijenjaju razvojem, pa se tako kod mlađe djece kao razlog navode očekivanja nekakvog oblika vanjske nagrade, dok se adolescenti prosocijalno ponašaju iz altruističnih razloga (Keresteš, 2002). Vrste prosocijalnog ponašanja se također mijenjaju u funkciji dobi. Primjerice, odrastanjem se povećava dobrotvorni rad, dok se tješjenje smanjuje (Eisenberg i Mussen, 1989). Za pomaganje nisu uočene promjene u obrascu ponašanja tijekom vremena (Brebrić, 2008). Neke demografske karakteristike, primjerice dob i spol, mogu imati utjecaj na prosocijalno ponašanje. Vezano uz spolne razlike u prosocijalnom ponašanju, rezultati nisu konzistentni. No, u većini istraživanja uočeno je kako se djevojčice prosocijalnije ponašaju od dječaka, što se održava i kasnije tijekom života (Afolabi, 2013). Takav obrazac ponašanja osoba ženskog spola osobito dolazi do izražaja u bliskim odnosima. Djevojčice se od malih nogu podučava pomaganju, pružanju emocionalne podrške i brizi o bližnjima. No, ipak, kada je riječ o neuobičajenim situacijama, dječaci su spremniji pomoći jer će se prije izložiti riziku (Eagly i Crowley, 1986; prema Charbonneau i Nicol, 2002). Dakle, socijalizacija ima veliku ulogu jer se od djevojčica očekuje brižljivost i ostvarivanje dugotrajne veze, a od dječaka herojski oblik pomaganja, odnosno pomaganje u okolnostima koje su opasne i zahtijevaju rizik. Vezano uz kulturalne utjecaje, u kolektivističkim zemljama uočena je veća pojavnost prosocijalnog ponašanja jer su pojedinci iz takvih kultura skloniji definirati sebe u terminima socijalnih veza koje su ostvarili (Eisenberg i Mussen, 1989). Također, povećana je svijest o povezivanju s drugima što posljedično dovodi do pomaganja (Aronson i sur., 2005). Važno je napomenuti kako se niti jedna varijabla ne može proučavati izolirano u odnosu na prosocijalno ponašanje (Eisenberg i Mussen, 1989). Nužan je holistički pristup pri proučavanju prosocijalnog ponašanja i varijabli koje su s njim povezane. Primjerice, dijete može naučiti prosocijalne reakcije, no to ne znači nužno da će ih pokazivati. To se može događati samo u

određenim prilikama ili pod određenim uvjetima. Primjerice, iako naučeno, prosocijalno ponašanje može izostati ukoliko je broj promatrača veći. U toj situaciji može doći do difuzije odgovornosti jer osoba može procijeniti da su i drugi promatrači adekvatni pomoći (Latane i sur., 1981; prema Eisenberg, 2000).

3. Emocionalna inteligencija

Tijekom vremena promijenio se pogled na povezanost emocija i razuma. Unutar antičke filozofije emocije su se promatrale kao one koje unose konfuziju u procese logičkog razmišljanja (Salovey i Sluyter, 1999). Suprotno, u novije doba prevladava ideja kako emocije mogu poslužiti kao izvor korisnih informacija pri motiviranju, planiranju i postizanju određenih ciljeva u životu. Osim navedenog, emocije mogu pomoći osobi u boljoj prilagodbi (Schwarz, 1990; prema Mayer i sur., 2004). U skladu s novijim pristupom gledanja na emocije, one postaju sve češća tema istraživanja (Salovey i Sluyter, 1999). Kako je povezivanje afektivnog i kognitivnog funkcioniranja postalo sve prihvaćenije, javio se i novi konstrukt: emocionalna inteligencija. Autori konstrukta, Mayer i Salovey (1997, str. 10) definirali su emocionalnu inteligenciju kao "sposobnost brzog zapažanja procjene i izražavanja emocija; sposobnost uviđanja i generiranja osjećaja koji olakšavaju mišljenje; sposobnost razumijevanja emocija i znanje o emocijama; i sposobnost reguliranja emocija u svrhu promocije emocionalnog i intelektualnog razvoja". Zbog činjenice da emocionalna inteligencija obuhvaća mnoštvo kvaliteta postoji velik broj njezinih konceptualizacija. U suštini, razlikuju se dvije skupine modela, oni koji emocionalnu inteligenciju definiraju kao skup mentalnih sposobnosti i mješoviti modeli (Mayer i sur., 2004). Modeli mentalnih sposobnosti zadržavaju se na užem određenju emocionalne inteligencije (Mayer i Salovey, 1997). Prema njima emocionalne informacije se obrađuju kao i ostale kognitivne informacije (Mayer i sur., 2004). Prema drugoj koncepciji, emocionalna inteligencija je mješavina emocionalnih sposobnosti i osobina kao što su neke socijalne vještine i crte ličnosti (Goleman, 2013). Budući je pomno osmišljen i jedan je od najčešće korištenih u istraživanjima novijeg datuma, za ovaj rad će se veza između emocionalne inteligencije i prosocijalnog ponašanja promatrati iz perspektive modela četiri grane (*four-branch model*). Ovaj model pripada skupini modela mentalnih sposobnosti. Emocionalna inteligencija je važna jer se u nizu istraživanja pokazala značajno povezanom s prilagođenim ponašanjem te različitim oblicima socijalno poželjnog ponašanja, među kojima je i prosocijalno ponašanje (Mayer i sur., 2004). U nastavku rada detaljnije će se opisati model četiri grane.

3.1. Model četiri grane

Prema ovom modelu emocionalna inteligencija sadržava četiri skupine mentalnih sposobnosti koje su hijerarhijski poredane (Mayer i sur., 2004). Dakle, sposobnosti na prethodnoj nižoj razini moraju biti razvijene kako bi se razvijala sljedeća razina (Salovey i Sluyter, 1999). Sposobnosti su navedene redosljedom kako raste njihova složenost, te su vođene razvojnim načelom, što znači da su one koje se javljaju ranije u razvoju prve navedene. Razvoj je brži u osoba izraženije emocionalne inteligencije, a broj sposobnosti koje se savladavaju u određenom periodu je veći. Mayer i Salovey (1997) objašnjavaju kako su sposobnosti koje se javljaju u razmjerno ranom stupnju razvitka međusobno slabo integrirane, dok su one na višim razinama integriranije.

Prva skupina sposobnosti u modelu četiri grane odnosi se na percepciju, procjenu i izražavanje emocija. Ova skupina sposobnosti emocionalne inteligencije nalazi se na hijerarhijski najnižoj razini modela te se ove sposobnosti najranije razvijaju. Djeca vrlo rano u razvoju nauče identificirati i razlikovati vlastita, te emocionalna stanja drugih ljudi u okolini. U dojenačkoj dobi dijete uči prepoznavati emocionalne izraze lica roditelja (Mayer i sur., 2004). LaFreniere (2000; prema Brajša-Žganec i Slunjski, 2007) ističe kako se osnovne emocije, kao što su sreća, iznenađenje, ljutnja te strah mogu prepoznati vrlo rano te su kulturalno univerzalni. Nadalje, dijete sve točnije počinje identificirati i vlastite emocije, a točnost nastavlja rasti u funkciji dobi. Djeca počinju govoriti o svojim osjećajima kada dosegnu godinu i pol, a prepoznavanje emocija i poznavanje uzroka istih događaja se oko treće godine (Oatley i Jenkins, 2002). Do predškolske dobi dijete je uglavnom sposobno prepoznati velik raspon vlastitih i tuđih emocija. Osim prepoznavanja emocija kod sebe i drugih, dijete počinje pridavati emocionalne attribute neživim objektima, kao što su primjerice igračke ili slike. Barth i Bastiani (1997; prema Mayer i sur., 2004) navode kako će dijete bolje prepoznati i razumijeti emocije što više informacija o toj emociji dobije. Osim prepoznavanja, prva razina modela uključuje i sposobnost preciznog izražavanja osjećaja kao i potreba vezanih uz te osjećaje (Mayer i Salovey, 1997).

Drugoj grani modela pripadaju sposobnosti koje se odnose na uviđanje i generiranje emocija koje olakšavaju intelektualne procese. Ona uključuje prosuđivanje emocija u odnosu na druge emocije i misli (Roberts i sur., 2001; prema Brackett i sur., 2004). Tijekom života, emocije mogu usmjeriti pažnju na važne događaje u okolini. Na taj način mogu odrediti prioritete, odnosno signalizirati što je od događaja važnije (Roberts i sur., 2001; prema Mayer i sur., 2004). Na primjer, vjenčanje će se bolje upamtiti od nekog neutralnog događaja. Promjene raspoloženja mogu pomoći pri

sagledavanju istog problema iz različitih perspektiva što može dovesti do povećanja broja alternativnih rješenja problema. Određena raspoloženja pogoduju određenom načinu razmišljanja. Primjerice, pozitivno raspoloženje je povezano s induktivnim zaključivanjem i kreativnosti zbog širenja područja razmišljanja i slobodnijeg stvaranja asocijacija (Mayer i sur., 2004).

Sposobnosti treće grane u modelu Mayera i Saloveya su razumijevanje emocija i znanje o emocijama. Ova grana modela odnosi se na sposobnosti analiziranja i razumijevanja emocija te uočavanja zakonitosti njihovog pojavljivanja. Razvoj ove razine sposobnosti emocionalne inteligencije podudara se s razvojem jezika i propozicijskog mišljenja (Mayer i sur., 2004). Nakon savladavanja prepoznavanja i imenovanja, razvija se sposobnost povezivanja emocija s određenim situacijama. Nadalje, dijete uči razlikovati jednostavne od složenih emocija, koje su kombinacija više jednostavnih emocija. Također, dijete postaje svjesno kako je moguće istodobno doživjeti dvije suprotne emocije, kao što su ljubav i mržnja (Salovey i Sluyter, 1999). Osim spomenutog, sve se bolje razumije i prijelaz iz jedne emocije u drugu, npr. iz ljutnje u bijes. Emocionalno znanje se počinje stjecati u djetinjstvu, a dopunjava se i širi iskustvom, odnosno rastom i razvitkom, kao i ostale sposobnosti i znanja (Mayer i sur., 2004).

Posljednja skupina sposobnosti emocionalne inteligencije, koja je ujedno i na najvišoj razini modela, odnosi se na svjesnu regulaciju emocija u svrhu emocionalnog i intelektualnog rasta. Ona se smatra ključnom komponentom emocionalne inteligencije za socijalno funkcioniranje budući direktno utječe na emocionalno izražavanje i ponašanje (Salovey, Mayer i Caruso, 2002). Uključuje znanje o tome kako regulirati emocije, stoga poboljšava socijalnu adaptaciju i rješavanje problema (Roberts i sur., 2001; prema Mayer i sur., 2004). Tijekom rasta i razvoja djeteta, od velike su važnosti roditelji, odnosno skrbnici, budući su oni ti koji uče dijete kada ono treba izraziti, ili pak prikriti određene osjećaje. U četvrtu granu modela uključena je i svjesnost o tome da se osjećaji mogu odijeliti od ponašanja. Ovo je vrlo važno za uspješnu prilagodbu, posebno u socijalnom okruženju (Mayer i sur., 2004). Na primjer, osoba u ljutnji može inhibirati neprikladno ponašanje tako da broji do deset. Strategije upravljanja emocija postaju sve kompleksnije s dobi. Kasnije u razvoju javlja se tzv. meta-iskustvo, svijest i razmišljanja o vlastitim emocionalnim doživljajima. Ono se sastoji od meta-evaluacije, koja se odnosi na količinu pozornosti koju netko obraća svom raspoloženju, te meta-regulacije koja se odnosi na upravljanje emocionalnim iskustvima (Salovey i Sluyter, 1999). Za razvoj meta-iskustva potreban je razvoj sposobnosti svake od prethodno spomenutih grana modela. Nadalje, do meta-iskustva dolazi kada je osoba svjesna raspoloženja, ali i misli o tom raspoloženju. Primjer meta-misli može biti: "Ne bih se trebao osjećati tako vezano uz ovu situaciju". Ova posljednja grana modela četiri grane uključuje i

spособnost popravljanja neugodnih i održavanje ugodnih afektivnih stanja kod sebe i drugih ljudi (Salovey i sur., 2002).

Ove se sposobnosti mogu još podijeliti na iskustvenu i strategijsku emocionalnu inteligenciju. Iskustvena emocionalna inteligencija se odnosi na prepoznavanje i imenovanje emocija te korištenje emocionalnog znanja u svrhu olakšanja mišljenja. Strategijska emocionalna inteligencija se pak odnosi na razumijevanje i upravljanje emocijama (Salovey i sur., 2002) .

Model četiri grane je sve češće korišten pristup emocionalnoj inteligenciji jer je usmjeren samo na mentalne sposobnosti procesiranja afektivnih informacija, što osigurava diskriminativnu valjanost u odnosu na ostale konstrukte u području istraživanja individualnih razlika. Nadalje, model daje sistematičan pregled sposobnosti emocionalne inteligencije (Mayer i sur., 2004), što je dovelo do boljeg uvida u prirodu procesiranja emocionalnih sadržaja i mnoštva istraživanja koja su potvrdila ulogu emocionalne inteligencije u prilagođenom funkcioniranju.

3.2. Spolne razlike

Rezultati istraživanja koja su se bavila pitanjem spolnih razlika u emocionalnoj inteligenciji nisu konzistentni niti jednoznačni. Neka istraživanja su pronašla da djevojčice uspješnije prepoznaju emocionalna stanja druge djece te druge neverbalne znakove (Salovey i sur., 2002). Nadalje, uočeno je kako žene imaju razvijeniji i složeniji vokabular emocija (Hall, 1978; 1984; prema Brackett i sur., 2004). Potencijalni razlog razlika mogu biti rane interakcije roditelj-dijete. Primjerice, uočeno je da majke, osim što više pričaju o emocijama s kćerkama, s njima pokazuju i širi spektar emocija (Lopes i sur., 2002). Suprotno, u interakcijama sa sinovima, emocionalni odgovor majki je suzdržaniji. Nadalje, tijekom interakcije sa kćerkama, facijalne ekspresije majki su jasnije (Mayer i sur., 2000; prema Brackett i sur., 2004), a to može pomoći djevojčicama boljem razvijanju sposobnosti prepoznavanja emocija drugih ljudi (Brody, 1985; prema Brackett i sur., 2004). Potvrdu ovakvih nalaza daju neuropsihološka istraživanja koja pokazuju kako su dijelovi mozga zaduženi za emocionalno procesiranje veći u žena nego muškaraca (Gur, Gunning-Dixon, Bilker i Gur, 2002; prema Brackett i sur., 2004). Gledajući po pojedinim komponentama emocionalne inteligencije, uočeno je kako su žene uspješnije i u analiziranju emocija (Gur i sur., 2002; prema Brackett i sur., 2004). No, Salovey i Sluyter (1999) ističu tri bitne razlike u strategijama koje koriste djevojčice i dječaci. Prvenstveno, djevojčice se više oslanjaju na društvenu podršku. Zatim, djevojčice će se češće služiti regulacijom usmjerenom

na emocije koja uključuje spoznajno-iskustvenu sastavnicu emocija. Posljednja razlika prema ovim autorima očituje se u korištenju tjelovježbe kao strategije reguliranja emocija, a koju u većoj mjeri koriste dječaci. Rezultati nekih istraživanja pokazali su kako spol nema toliko veliku ulogu kao kognitivni razvoj djeteta te njegove verbalne sposobnosti (Brody i Hall, 1993; Hall, 1978, 1984; Lewis, 1978; McClure, 2000; prema Sanchez-Nunez, Fernandez-Berrocal, Mintanes i Latorre, 2008). Nalazi nekih istraživanja pokazuju da su muškarci uspješniji u sposobnosti upravljanja emocijama (Austin, Evans, Goldwater i Potter, 2005; Bindu i Thomas, 2006; Brackett, Warner i Bosco, 2005; prema Sanchez-Nunez i sur., 2008). Neki autori to povezuju s razlikama u procesu socijalizacije, jer se dječake od malih nogu podučava strategijama usmjerenim na problem, dok su djevojčice naučene tražiti socijalnu podršku (Jones, Eisenberg, Fabes i MacKinnon, 2002; prema Sanchez-Nunez i sur., 2008). Točnije, nakon detekcije problema, dječaci su skloniji proaktivnom suočavanju s problemom te traženju rješenja problema. Ti procesi često zahtijevaju razvijenu sposobnost upravljanja emocijama kako emocije ne bi sužavale kapacitet pažnje potreban za rješavanje problema. Suprotno, budući je za djevojčice prihvatljivije traženje socijalne podrške prilikom susretanja s problemom, ne potiče se u tolikoj mjeri razvijanje sposobnosti upravljanja emocijama. Za razliku od istraživanja koja su pronašla spolne razlike u emocionalnoj inteligenciji, postoje i ona u kojima razlike nisu uočene (Brackett i Mayer, 2003; Brown i Schutte, 2006; Dawda i Hart, 2000; Depape i sur., 2006; Devi i Rayulu, 2005; Jinfu i Xicoyan, 2004; Lumley i sur., 2005; prema Sanchez-Nunez i sur., 2008).

Generalno, prilikom donošenja zaključaka koji spol postiže više rezultate na mjerama emocionalne inteligencije, valja uzeti u obzir socijalni kontekst, obilježja same osobe te metodološka pitanja kao što je odabir metode ispitivanja spomenutog konstrukta (Lopes i sur., 2002). Spolne razlike se osobito mogu objasniti utjecajima socijalizacije i rodnog tipiziranja na samoprocjene. Naime, žene se procjenjuje u skladu sa stereotipima kao emocionalnije, suosjećajnije, bolje u razumijevanju osjećaja drugih ljudi i sl. (Sanchez-Nunez i sur., 2008).

4. Uloga emocionalne inteligencije u prosocijalnom ponašanju

Većina dosadašnjih istraživanja je promatrala emocionalnu inteligenciju u kontekstu mješovitih modela (Bar-On, 1997; Davies, Stankov i Roberts, 1998; Gowing, 2001; Newsome, Day i Catano, 2000; prema Mayer i sur., 2004). U novije vrijeme napušta se takav pristup emocionalnoj inteligenciji, te se koristi model mentalnih sposobnosti. Razlog tomu je veća

diskriminativna valjanost jer nema preklapanja emocionalne inteligencije i ličnosti, motivacije i ostalih konstrukata koji su uključeni u mješovitim modelima. Različiti pristupi emocionalnoj inteligenciji mogu utjecati na rezultate istraživanja (Mayer i sur., 2004).

Vezano uz kvalitetu socijalnih odnosa, uočeno je kako su više razine emocionalne inteligencije povezane s pozitivnim odnosima sa vršnjacima i obitelji (Salovey i sur., 2002). Dobivena je povezanost između kvalitete socijalnih odnosa i sposobnosti prepoznavanja emocija te korištenja znanja o njima (Ciarrochi i sur., 2001; prema Charbonneau i Nicol, 2002). Dakle, socijalni odnosi su bili procijenjeni kao kvalitetniji ako je osoba bila uspješnija u prepoznavanju emocija, te korištenju emocionalnog znanja. Dječaci u kojih su uočene niže razine emocionalne inteligencije procijenili su kvalitetu svojih odnosa s vršnjacima lošijom (Brackett i sur., 2004).

Osim kvalitete socijalnih odnosa, proučavala se povezanost emocionalne inteligencije i socijalno prilagođenog ponašanja. U istraživanjima na uzorku djece pokazalo se da su sposobnost prepoznavanja emocija, razumijevanje vokabulara povezanog s emocijama te reguliranje afekta povezani sa socijalnom kompetencijom i adaptacijom, procijenjenom od strane vršnjaka, roditelja i učitelja (Eisenberg, Fabes, Guthrie i Reiser, 2000; Feldman, Philippot, Custrini, 1991; Halberstadt, Denham i Dunsmore, 2001; prema Lopes i sur., 2002). Nadalje, provedeno je istraživanje na djeci početnih razreda osnovne škole, kada su djeca bila procijenjena od strane roditelja i nastavnika, te je uočena povezanost uspješne regulacije emocija i socijalno primjerenog i prilagođenog ponašanja (Saarni, 1998; prema Salovey i Sluyter, 1999). Povezanost emocionalne inteligencije i adaptivnog ponašanja do izražaja najviše dolazi prilikom konfliktnih situacija, kada emocionalno inteligentnija djeca uspješno upravljaju svojim postupcima, mislima i osjećajima što rezultira mirnim rješenjem konflikta (Grgić, Babić Čikeš i Ručević, 2014).

Kada se proučavalo prosocijalno ponašanje, u većini istraživanja opisana je pozitivna povezanost emocionalne inteligencije i dječjeg prosocijalnog ponašanja (Mayer i sur., 2004).

Brajša-Žganec i Slunjski (2007) u svom istraživanju su dobile da se prosocijalno ponašanje na uzrastu starije vrtićke dobi može objasniti sposobnošću razumijevanja emocija, prepoznavanja i opisivanja primarnih emocija. No, pokazale su se značajnima i spolne razlike. Konkretno, dječaci starije vrtićke dobi koji su uspješniji u razumijevanju primarnih emocija, pokazuju prosocijalnije ponašanje. Takva povezanost nije uočena na uzorku djevojčica koje se prosocijalno ponašaju bez obzira na razinu uspješnosti prepoznavanja emocija. Autori navode da prilikom interpretacije ovakvih rezultata u obzir treba uzeti činjenicu da se proces socijalizacije prosocijalnog ponašanja

razlikuje kod djevojčica, budući ih se od najranije dobi više potiče na pomagačko ponašanje (Baumrind, 1983; prema Brajša-Žganec i Slunjski, 2007).

Kada se u istraživanjima koristila empatija kao varijabla, uočilo se kako sposobnost prepoznavanja emocija drugih utječe na razinu razvijenosti empatije, te što je razina empatije viša, u funkciji rasta je i prosocijalno ponašanje, što je potvrđeno na tri različite dobne skupine, one od pet, devet i trinaest godina (Roberts i Strayer, 1996; prema Charbonneau i Nicol, 2002).

U radovima ove tematike nalaze se mišljenja autora kako uz prosocijalno ponašanje istovremeno treba razmatrati i agresivno, budući da uz jednaku razinu agresivnosti vjerojatnost nepovoljnih razvojnih ishoda može biti to veća što su slabije izražene djetetove prosocijalne vještine (Tremblay, 1991; prema Keresteš, 2006). U istraživanjima na uzorku djece i adolescenata uočena je povezanost prosocijalnog i agresivnog ponašanja s emocionalnom inteligencijom. Djeca koja su postigla više rezultate na testu emocionalne inteligencije, procijenjena su od strane vršnjaka kao manje agresivna, a od strane učitelja kao ona koja se ponašaju prosocijalnije (Rubin, 1999; prema Lopes i sur., 2002). Nadalje, veća pojavnost prosocijalnog ponašanja uočena je na uzorku adolescenata u kojih su uočene bolje vještine regulacije emocija, već spomenute najkompleksnije komponente emocionalne inteligencije (Hubbard i Coie, 1994; Rydell, Berlin i Bohlin, 2003; Spinard i sur., 2006; prema Grgić i sur., 2014).

Kada su se odvojeno mjerile sposobnosti emocionalne inteligencije, utvrđena je pozitivna povezanost između sposobnosti upravljanja emocijama te prosocijalnog ponašanja. To znači da su adolescenti koji su postizali više rezultate na Testu upravljanja emocijama u većoj mjeri iskazivali prosocijalno ponašanje (Grgić i sur., 2014). Takvi rezultati navode na zaključak kako sposobnost upravljanja emocijama značajno pridonosi objašnjenju ukupnog prosocijalnog ponašanja, kao što je prethodno spomenuto.

Važno je napomenuti da se rezultati mogu razlikovati ovisno o odabranoj metodi prikupljanja podataka. Mnogi autori prednost daju testovima sposobnosti. Samoprocjene mogu biti korisne, no treba biti oprezan jer odgovori mogu biti pod utjecajem socijalne poželjnosti i ne moraju biti odraz objektivnog stanja. Također, prilikom samoprocjene emocionalne inteligencije može doći do precjenjivanja sposobnosti, stoga je preporuka korištenje testova učinka.

Prilikom tumačenja nalaza spomenutih istraživanja u obzir treba uzeti kulturalni kontekst u kojem je istraživanje provedeno, jer, kako je spomenuto, u kolektivističkim zemljama izraženije je prosocijalno ponašanje i ono je dio kulture. Nadalje, način mjerenja odabranih konstrukata uvelike može utjecati na dobivene rezultate. Prilikom mjerenja prosocijalnog ponašanja korisno je

korištenje različitih mjera jer je svaka od njih specifična i pruža neke nove informacije. Broj istraživanja emocionalne inteligencije i prosocijalnog ponašanja raste, osobito istraživanja koja polaze od modela mentalnih sposobnosti. Također, promatraju se varijable koje bi mogle posredovati ovaj odnos, kao što su dob, spol, empatija i sl. Velik broj istraživanja provodio se na uzorku djece i adolescenata zbog važnosti ovih konstrukata u spomenutim životnim razdobljima. U tim životnim razdobljima se postavljaju temelji za razvoj sposobnosti emocionalne inteligencije te se usađuju vrijednosti i norme vezane uz prosocijalno ponašanje. Dakako, postoje istraživanja spomenute tematike i na uzorcima odrasle te starije životne dobi.

5. Implikacije istraživanja emocionalne inteligencije i prosocijalnog ponašanja na programe poticanja razvoja prosocijalnog ponašanja

Znanja prikupljena prilikom proučavanja povezanosti emocionalne inteligencije i prosocijalnog ponašanja mogu se primjeniti u različitim kontekstima. Jedno od područja u kojem se uočila prilika za primjenu prikupljenih znanja je područje obrazovanja djece i adolescenata. Budući djeca i adolescenti provode velik dio vremena u školi, profesori imaju dosta prostora za rad. Prijedlog je da se dio nastavnog plana posveti uvježbavanju temeljnih socijalnih i emocionalnih kompetencija (Lantieri, 2008). Kako su istraživanja pokazala da emocionalno znanje može povećati pojavnost prosocijalnog ponašanja, korisno je podučavanje od malih nogu (Salovey i Sluyter, 1999). U istraživanjima je uočeno da će osoba prije pomoći što točnije i brže prepoznati emocije osobe u potrebi (Ensor i Hughes, 2005; Lennon i Eisenberg, 1987; prema Trommsdorff i Friedlmeier, 1999). Dakle, poticanje razvoja prepoznavanja i razumijevanja emocija kod djece je svakako korisno, osobito u vidu poboljšavanja socijalne i emocionalne kompetencije, a u konačnici i prosocijalnog ponašanja (Salovey i sur., 2002).

Osim škole, za poticanje prosocijalnog ponašanja važan je i kontekst obitelji (Lantieri, 2008). Istraživanja su pokazala kako socijalizacija i općenito rodne uloge mogu utjecati na prosocijalno ponašanje (Eisenberg, 2000). Neki od zaključaka istraživanja spolnih razlika su da se od djevojčica pomaganje i briga o bližnjima očekuju u većoj mjeri. Suprotno, dječake se potiče na herojske oblike prosocijalnog ponašanja te pomaganje neznancima jer je to u skladu s njihovom rodnom ulogom (Eagly i Crowley, 1986; prema Charbonneau i Nicol, 2002). Kako bi se smanjio utjecaj rodni uloga i promicalo prosocijalno ponašanje, korisno bi bilo kada bi roditelji generalno poticali sve oblike prosocijalnog ponašanja bez obzira na spol djeteta (Eisenberg i Mussen, 1989).

Osim spomenutog, jedna od metoda podučavanja prosocijalnog ponašanja može biti i učenje po modelu koje se može prakticirati u kontekstu obitelji, škole te vršnjaka (Salovey i Sluyter, 1999). Nadalje, upoznavanje djece s činiteljima prosocijalnog ponašanja može osvijestiti procese koji se odvijaju u podlozi pomaganja i ostalih oblika prosocijalnosti (Aronson i sur., 2005). Primjerice, ukoliko se djecu poduči na koji način broj promatrača utječe na vjerojatnost pomaganja, može se spriječiti pasivnost ukoliko se susretnu u većoj grupi ljudi a postoji osoba u potrebi. Još neki od primjera mogu biti podučavanje spomenutim socijalnim normama, upoznavanje na koji način raspoloženje može utjecati na vjerojatnost pomaganja i sl. U istraživanjima se važnim pokazalo i poticanje odgovornosti prema ljudima koji nas okružuju i osjećaja pripadnosti socijalnoj mreži (Hewstone i Stroebe, 2001). Razlog tomu je javljanje osjećaja dužnosti prema drugima koji nas motivira na prosocijalno ponašanje. Osim spomenutog, ukazivanje važnosti prosocijalnog ponašanja te osjećaj zahvalnosti također mogu potaknuti prosocijalno djelovanje (Bartlett i DeSteno, 2006). Stoga, važno je od najranije dobi naglašavati važnost prosocijalnog ponašanja te njegovati osjećaje odgovornosti i zahvalnosti.

Vrlo je važno poticati emocionalno opismenjavanje u dječjoj dobi te ih podučavati i biti im primjer suradnje, pomaganja i ostalih oblika prosocijalnog ponašanja. Generalno, odrasli radom s djecom mogu puno napraviti. Podučavanjem sposobnosti emocionalne inteligencije djeca bi postala kompetentnija, a učestalost poželjnih socijalnih ponašanja, među kojima je i prosocijalno ponašanje, bila bi jedan od mogućih ishoda.

6. Zaključak

Jedna od varijabli koja se često povezuje s prosocijalnim ponašanjem je emocionalna inteligencija. Većina istraživanja je pronašla pozitivnu povezanost između prosocijalnog ponašanja i emocionalne inteligencije. Točnije, djeca i adolescenti koji su postigli više rezultate

na mjerama emocionalne inteligencije u većoj mjeri su se prosocijalno ponašala. Vezano uz spol, generalno je uočeno kako je veća pojavnost prosocijalnog ponašanja među osobama ženskog spola. Povezanost varira ovisno o vrsti prosocijalnog ponašanja i odabranoj sposobnosti koja je zahvaćena prilikom mjerenja emocionalne inteligencije. Sudionice su češće izvještavale o pomaganju bližnjim osobama, a sudionici neznancima. Također, u rizičnijim situacijama osobe muškog spola se u većoj mjeri ponašaju prosocijalno. Prilikom interpretacije rezultata u obzir treba uzeti činjenicu kako se proces socijalizacije prosocijalnog ponašanja razlikuje kod djevojčica, budući ih se od najranije dobi više potiče na pomagačko ponašanje. Implikacije u ovoj domeni znanstvenog djelovanja su višestruke. Poticanje prepoznavanja, razumijevanja i reguliranja emocija kod djece je svakako korisno, osobito u vidu poboljšavanja socijalne i emocionalne kompetencije, a u konačnici i prosocijalnog ponašanja. Nadalje, ukoliko se radi na razvoju emocionalnih i socijalnih vještina, povećava se i otpornost djece, a samim time se smanjuje i vjerojatnost pojavljivanja patoloških stanja među djecom ili pak javljanje nasilja. Osim poticanja kompetentnosti u vidu emocionalne inteligencije, važno je djecu podučavati i prosocijalnom ponašanju. Putem socijalizacije i učenja po modelu, djeci se može dati dobar primjer suradnje i pomaganja u svakodnevnom životu.

7. Literatura

- Afolabi, O. A. (2013). Roles of Personality Types, Emotional Intelligence and Gender Differences on Prosocial Behavior. *Psychological Thought*, 6(1), 124-139.
- Aronson, E., Wilson, T. D. i Akert, R. M. (2005). *Socijalna psihologija*. Zagreb: Mate d.o.o.
- Bartlett, M. Y. i DeSteno, D. (2006). Gratitude and Prosocial Behavior. Helping When It Costs You. *Association for Psychological Science*, 17(4), 319-325.
- Brackett, M. A., Mayer, J. D. i Warner, M. R. (2004). Emotional intelligence and its relation to everyday behaviour. *Personality and Individual Differences*, 36, 1387-1420.
- Brajša-Žganec, A. i Slunjski, E. (2007). Socioemocionalni razvoj u predškolskoj dobi: povezanost razumijevanja emocija i prosocijalnog ponašanja. *Društvena istraživanja*, 3(89), 477-496.
- Brebrić, Z. (2008). Neke komponente emocionalne inteligencije, školski uspjeh, prosocijalno i agresivno ponašanje učenika u primarnom obrazovanju. *Napredak*, 149(3), 296-311.
- Charbonneau, D. i Nicol, A. M. (2002). Emotional intelligence and prosocial behaviors in adolescents. *Psychological Reports*, 90, 361-370.
- Coie, J. D. i Dodge, K. A. (1983). Continuities and change in children's social status: A five year longitudinal study. *Merrill-Palmer Quarterly*, 29, 261-282.
- Eisenberg, N. (2000). Emotion, regulation, and moral development. *Annual Review of Psychology*, 51, 665-697.
- Eisenberg, N. i Mussen, P. H. (1989). *The Roots of Prosocial Behavior in Children*. Cambridge: University Press.
- Grgić, N., Babić Čikeš, A. i Ručević, S. (2014). Emocionalna inteligencija, agresivno i prosocijalno ponašanje učenika rane adolescentske dobi. *Život i škola*, 32(2), 43-60.
- Goleman, D. (2013). *Emocionalna inteligencija: Zašto je važnija od kvocijenta inteligencije*. Zagreb: Mozaik knjiga.
- Hewstone, M. i Stroebe, W. (2001). *Socijalna psihologija: Europske perspektive*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Keresteš, G. (2002). *Dječje agresivno i prosocijalno ponašanje u kontekstu rata*. Jastrebarsko: Naklada Slap.

- Keresteš, G. (2006). Mjerenje agresivnoga i prosocijalnoga ponašanja školske djece: usporedba procjena različitih procjenjivača. *Društvena istraživanja Zagreb, 1-2(81-82)*, 241-264.
- Kljaić, S. (2005a). Prosocijalno ponašanje. U B. Petz (Ur.), *Psihologijski rječnik*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Kljaić, S. (2005b). Altruizam. U B. Petz (Ur.), *Psihologijski rječnik*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Kljaić, S. (2005c). Empatija. U B. Petz (Ur.), *Psihologijski rječnik*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Lantieri, L. (2008). *Vježbe za razvoj emocionalne inteligencije*. Split: harfa d.o.o.
- Lopes, P. N., Salovey, P. i Straus, R. (2002). Emotional intelligence, personality, and the perceived quality of social relationships. *Personality and Individual Differences, 35*, 641-658.
- Mayer, J. D. i Salovey, P. (1997.). Što je emocionalna inteligencija? U: P. Salovey i D. J. Sluyter (ur.), *Emocionalni razvoj i emocionalna inteligencija, pedagoške implikacije* (str. 19-54). Zagreb: Educa.
- Mayer, J. D., Salovey, P. i Caruso, D. R. (2004). Emotional Intelligence: Theory, Findings, and Implications. *Psychological Inquiry, 15(3)*, 197-215.
- Myers, D. G. (2012). Reflections on Religious Belief and Prosociality: Comment on Galen. *Psychological Bulletin, 138(5)*, 913-917.
- Niesta Kayser, D., Greitemeyer, T., Fischer, P. i Frey, D. (2010). Why mood affects help giving, but not moral courage: Comparing two types of prosocial behaviour. *European Journal of Social Psychology, 40*, 1136-1157.
- Oatley, K. i Jenkins, J. M. (2002). *Razumijevanje emocija*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Raboteg-Šarić, Z. (1995). *Psihologija altruizma*. Zagreb: Alinea.
- Salovey, P., Mayer, J. D. i Caruso, D. R. (2002). The positive psychology of emotional intelligence. U: C. R. Snyder i S. J. Lopez (ur.). *Handbook of positive psychology* (159-171), New York: Oxford University Press.
- Salovey, P. i Sluyter, D. J. (1999). *Emocionalni razvoj i emocionalna inteligencija: pedagoške implikacije*. Zagreb: Tipotisak.

Sanchez-Nunez, M. T., Fernandez-Berrocal, P., Montanes, J. i Latorre, J. M. (2008). Does emotional intelligence depend on gender? The socialization of emotional competencies in men and women and its implications. *Electronic Journal of Research in Educational Psychology*, 6(2), 455-474.

Trommsdorff, G. i Friedlmeier, W. (1999.). Motivational conflict and prosocial behaviour of kindergarten children. *International Journal of Behavioral Development*, 23(2), 413-429.